

PLINIJAUS JAUNESNIOJO LAIŠKAI: ŽANRO TRADICIJA IR SAVITUMAS

Anna Maciūnienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros asistentė

Epistoliarinė literatūra vystėsi nuo Antikos laikų ir paliko mums daug literatūrinių paminklų, parašytų įvairių autorių, priklausančių įvairiems laikotarpiams ir skirtų pakankamai įvairiai problematikai. Laiškas yra tinkama forma išreikšti žmogaus vidinį pasaulį, dėl to jis dažnai buvo kuriamas rašant biografijas, etikos bei didaktinius veikalus, o vėlyvojoje Antikoje atsirado fiktyvių laiškų, visiškai nesujusių su realia korespondencija, o jų beletristinis stilius buvo artimas antikiniam romanui.

Laiškas turėjo būti rašomas pagal tam tikras stiliaus bei kompozicijos taisykles, kurias suformulavo retorikos mokslas, todėl jis priklausė žodines raiškos sferai. Pirmieji laiškai datuojami IV a. pr. Kr. Tačiau galutinai didaktinė epistolografija susiformavo Epikūro mokykloje. Visą Epikūro mokymą apie fizinį pasaulį ir žmogaus moralę galime rasti trijuose laiškuose – Herodotui, Pitoklui ir Menekėjui; Epikūro pavyzdžiu vėliau sekė jo mokiniai. Pamažu laiškas peržengė asmeninės korespondencijos ribas ir tapo filosofinių mokslinių minčių reiškimo būdu. Kinikai, pavyzdžiui, Menipas, sugalvodavo įvairių fantastinių epistoliarinių situacijų. Didaktiniai laiškai tęsė mokslinių dialogų tradicijas ir buvo rašomi pa-

prastu sausu stiliumi. Tik etinio pobūdžio laiškų autoriai laikydavosi retorikos sukurtų taisyklių. Retorikos mokyklose buvo mokoma rašyti tiek asmeniškus, t. y. realius, tiek fiktyvius, t. y. skirtus literatūros, politikos problemoms, laiškus. Retorinės taisyklės reikalavo, kad laiškas skirtųsi nuo paprasto pokalbio stilstinių priemonių raiška, nuo oratorinės kalbos – trumpumu, nuo mokslinės prozos – emocijomis ir paprastumu. Laiško turinys ir stilius priklausydavo ir nuo adresato¹.

Tada, kai Graikija buvo nugalėta ir prisijungė prie Romos imperijos, išsilavinusiems romėnams tapo prieinama graikiškoji retorika. II a. pr. Kr. Romoje atsirado retorikos mokyklos, o keliaudami romėnai lanko tokias mokyklas Atėnuose ir kitur. Romėnų literatūros kūrėjai buvo susipažinę su graikiškąja kultūra, literatūra ir mokslu, o I a. pr. Kr. patys pasiekė aukščiausią kultūros lygį. Šitam amžiui būdinga politinių įvykių gausa, todėl retorika Romoje tuo metu buvo labai svarbi. Ciceroanas, gindamas valstybę, sako savo žymiąsias

¹ Т. А. Миллер, «Античные теории эпистолярного стиля», in: *Античная эпистолография. Очерки*. Москва: Наука, 1967, с. 6.

kalbas², Cezaris „Galų karo užrašuose“ pateisina Galijos užkariavimą, Saliustijus „Katilinos sąmokslą“ demaskuoja aristokratiją. Atsiranda epistoliarinė publicistika: Saliustijus laiškuose kritikuoja Romos aukštuomenę ir reikalauja reformų; Antonijus laiškuose – pamfletuose tyčiojasi iš Augusto.

Augusto valdymo metais romėnų poetai, pasinaudodami laiško forma, rašo įvairios problematikos kūrinius: Horacijus laišku forma pateikia savo samprotavimus apie to meto gyvenimą ir įvykius, aiškina poetikos principus (*Ars poetica*), o Ovidijus pagal laišku rašymo taisyklės sukuria fiktyvius mitologijos herojų meilės laiškus (*Heroides*). Epistolografija klestėjo ir Bizantijos epochoje, Viduramžiais bei Renesanso laikais.

Romėnų autorius Plinijus Jaunesnysis (Gaius Plinius Caecilius Secundus, 62–apie 113 m. po Kr.) gimė Komo miestelyje. Anksti netekusį tėvo, jį išūnijo dėdė Plinijus Vyresnysis³, kuris pasirūpino, kad išūnis gautų gerą išsilavinimą. Baigęs retorikos mokyklą, kurioje mokėsi pas žymųjį Kvintilianą, Plinijus nusprendė pradėti advokato karjerą. Pirmą kartą jis kalbėjo teisme, neturėdamas 20 metų, tačiau savo talentu sužavėjo visus klausytojus. Nemažą įtaką jis turėjo ir kaip valstybės veikėjas. 100 m. po Kr. buvo konsulas. Jo advokato karjera pasiekė viršūnę 100–103 m. po Kr., kai jis gynė teisme įvairių provincijų vietininkus. Vėliau jam buvo suteikta ypatinga privilegija, imperatorius Trajanas paskyrė jį imperatoriaus legatu Bitinijoje, kurioje klestėjo korupcija. Plinijus, sąžiningas ir doras žmogus, puikiai tiko šiai pareigai. Jis sugebėjo sumažinti netvarką provincijoje. Ten jis ir mirė.

² Prieš Katiliną, Už Archiją, Filipikos ir kt.

³ Plinijus Vyresnysis (23–79 m. po Kr.) – vienas iš imperatoriaus Vespasiano patarėjų. Buvo labai išsilavinęs žmogus, jis domėjosi visomis mokslo sritimis. Parašė veikalą „*Historia naturalis*“.

Plinijaus kūrybai buvo daroma įtaka anksčiau Graikijos ir Romos epistolografinių kūrinių bei retorikos tradicijų. Jis buvo gerai susipažinęs su Graikijos bei Romos epistolografiniais kūriniiais, tačiau pats norėjo sukurti savitą žanrą, nepanašų į kitus. Plinijaus laišškai adresuoti draugams, kurie, kaip ir jis, priklausė intelektinei Romos visuomenės viršūnei. Devynias laišku knygą sudaro 247 laišškai. Iš viso Plinijaus adresatų buvo 98. Beveik pusė iš jų gavo po vieną laišką⁴. Daugiausia laišku adresuota Tacitui (11), Fabatui ir Maksimui (po 9), Vokonijui Romanui (8), Kaninijui ir Arijanui (po 7), Svetonijui (6)⁵.

Laiškai, skirti draugams, nevienodo stiliaus. Jų stilistinė raiška priklauso nuo turinio, rašymo aplinkybių: vieni parašyti vartojant retorines priemones, kiti – imituojant lengvą draugišką pokalbį. Pagal turinį jie skirstomi į literatūrinius, filosofinius, istorinius, teisminius, buitinius, humoristinius ir t. t. O pats laišku rinkinys sudarytas taip, kad jį skaitant nebūtų nuobodu. Pirmos knygos I laiške, skirtame Septicijui Klarui, Plinijus rašo, jog jis surinko seniai rašytus laiškus, kuriuos nusprendė publikuoti, ir išdėstė juos rinkinyje nepaisydamas chronologijos. Kiekvienas laiškas yra skirtas kokiam nors temai ir suteikia šiek tiek

⁴ Т. И. Кузнецова, «Письма Плиния Младшего к друзьям», in: *Античная эпистолография. Очерки*. Москва: Наука, 1967 стр., 121; Мария Евгеньевна Грабарь – Пассек, «Плиний Младший как литературный критик», in: *Очерки истории литературной критики*, Москва, 1963, с. 232, nurodo kitą skaičių – 35.

⁵ Gajus Kornelijus Tacitas (55–119 m.) – žymus istorikas, Plinijaus amžininkas ir draugas; Kalpurnijus Fabatas – Komo gyventojas, ilgą laiką tarnavo karuomenėje, Plinijaus žmonos senelis; Maksimas – nelabai žinomas asmuo, tačiau tikriausiai Plinijaus draugas; Vokonijus Romanas – Plinijaus draugas, kilęs iš Ispanijos; Kaninijus Rufas – geras Plinijaus draugas, kilęs iš tos pačios provincijos kaip ir Plinijus; Arijanas Maturas – raitelis, kilęs iš Altino, Plinijaus draugas ir didelis literatūros gerbėjas; Svetonijus Trankvilas (75–160) – Plinijaus draugas, istorikas, 12 cezarių biografijų autorius.

žinių apie adresatą⁶. Plinijaus laišakai įdomūs ne tik tuo, kad suteikia daug žinių apie tuometinį Romos gyvenimą, romėniškus papročius, tačiau itin vertingi savo informatyviu turiniu, kuriame atskleidžiamas literatūrinis Romos pasaulis. Laiškuose pateikiama literatūrinių ir oratorinių kūrinių kritika bei išsami jų analizė, kalbų ir knygų kūrimo aplinkybės, rašytojų biografijos, aptariama viešųjų skaitymų nauda, rašytojo bei oratoriaus išsilavinimas, pateikiama įvairių patarimai bei autoriaus paskatinimų. Literatūrinė kūryba – pats mėgstamiausias Plinijaus užsiėmimas. Viename laiške Maksimui jis atvirai prisipažįsta, kad literatūra jam – ir džiaugsmas, ir paguoda. Literatūrinius užsiėmimus Plinijus vadina *studia*, ir šitas terminas aprėpia viską: ir kitų autorių pamėgdžiojimą, vertimus iš graikų į lotynų kalbą ir jaunų autorių pirmuosius bandymus kurti, ir jau žinomų autorių kūrybos vertinimus.

Pats Plinijus pradėjo domėtis literatūrine kūryba dar būdamas jaunas, apie tai jis pasakoja laiške Pontijui: „*Numquam a poetice (al-tius enim repetam) alienus fui; quin etiam quattuordecim natus annos Graecam tragoediam scripsi. Qualem? Inquis. Nescio: tragoedia vocabatur. Mox, cum e militia rediens in Icaria insula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroo, hendecasyllabis nunc primum...*“ (VII, 4)⁷.

⁶ Elaine Fantham, *Literarischen Leben im antiken, Rom. Sozialgeschichte der römischen Literatur von Cicero bis Apuleius*. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998, s. 188.

⁷ „Niekada (pradėsiu pasakoti nuo ankstesnių laikų) nebuvau svetimas poezijos menui; būdamas 14 metų parašiau graikišką tragediją. Kokią, paklausi? Nežinau; buvo vadinama tragedija. Vėliau, kai, grįždamas iš karinės tarnybos, dėl nepalankių vėjų užtrukau Ikarijos saloje, parašiau lotyniškų elegijų apie šią jūrą ir salą. Kadaisė bandžiau rašyti ir epinę poemą, o dabar pirmą kartą parašiau eilėraščių vienuolikos skiemenų eilutėmis...“

Plinijui rūpi romėnų literatūros puoselėjimas, todėl jis ragina visus savo talentingus draugus pasekti jo pavyzdžiu: nešvaistyti savo talento niekam (I, 3; VI, 6, VII, 30;). Be to, Plinijus akylai stebi visus jaunos, pradedančius rašytojus, padeda jiems patarimais arba padrašinimais. Šia tema jis rašo laišką Fuskui, kuris rengiasi advokato karjerai (VII, 9). Tikriausiai Plinijaus laiškas yra atsakymas į Fuskaus laišką, kuriame šis prašo patarimo, kokia veikla jam užsiimti. Plinijus išpildo prašymą, pateikdamas išsamų pradedančiojo rašytojo veiklos aprašymą. Pats naudingiausias užsiėmimas būsimam poetui – versti iš lotynų kalbos į graikų, arba atvirkščiai. Nes tik taip galima pasiekti žodžių tikslumo, figūrų gausos, dėstymo įtaigos. Be to, tai labai naudinga norint imituoti geriausius autorius. Taip pat Plinijus siūlo Fuskui užsiimti varžybomis su iškiliais autoriais, nes, taip darant, įgyjama rašymo patirties, ir galima pasiekti didelės šlovės. Šiame laiške atskleidžiama laiškų rašymo nauda „... *et pressus sermo purusque ex epistulis petitur*“ (VII, 9)⁸, taip pat pastebi, jog kartais leidžiama rašyti eiles savo malonumui. Išdėstęs šiuos patarimus, Plinijus nepamiršta pasakyti, kad šitaip lavinosi žymiausi oratoriai ir valstybės veikėjai. Jis tarsi apibendrina savo žinias, manydamas, kad jos bus naudingos ne tik Fuskui, bet ir visiems skaitytojams, kurie nepatingės jomis pasinaudoti.

Plinijus, turėdamas daug įvairias pareigas einančių draugų ir pažįstamų, labai džiaugėsi, kai tarp jų atsirasdavo talentingas ir atsidaavęs intelektualinei veiklai žmogus. Kartą jis dalyvavo viešai skaitant jauno poeto Kalpurnijaus Pizonos poemą, parašytą eleginiais distichais. Jis buvo labai nustebintas ir džiūgavo aptikęs to-

⁸ „... iš laiškų mokomės aiškaus ir glausto kalbėjimo.“

kį talentą. Viešieji poezijos skaitymai labai svarbūs Plinijui (V, 17). Jis domisi tokia literatūrine veikla ir aukštai ją vertina, kaip galimybę pasireikšti kritikai, kuri reikalinga ne tik pradedančiam, bet ir patyrusiam rašytojui. Nepaisant to, kad teisinė ir administracinė veikla atima daug laiko, Plinijus stengiasi dalyvauti literatūriniuose skaitymuose, išsakyti savo nuomonę⁹.

Laiške Spurinai jis aptaria poemos turinį, pasakoja, kaip jaunuolis buvo sveikinamas ir giriamas, o baigdamas priduria: „*Faveo enim saeculo, ne sit sterile et effatum, mireque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi imagines habeant: quae nunc mihi hos adulescentes tacite laudare adhortari, et quod amborum gloriae satis magnum est, agnoscere videntur*“ (V, 17)¹⁰.

Daug dėmesio savo laiškuose Plinijus skiria retorikos problemoms. Laiške Tacitui Plinijus aiškina, kad gera kalba turi būti ilga. Jis remiasi graikų oratoriais: Demostenu, Aischinu, Hiperidu, o iš romėnų – Polionu, Cezariu, Celijumi ir, aišku, Ciceronu. Anot Plinijaus, teisme sakytos kalbos yra daug ilgesnės negu vėliau publikuotos. Oratorius, kalbėdamas teisme, daug improvizuoja, mat jis turi atsižvelgti į aplinkybes. Todėl, kai skundikas Regulus sako, jog jis „iš karto čiumpa reikalą už gerklės“ (*ego iugulum statim video, hunc premo*), Plinijus komentuoja taip: „o aš, tariau, negaliu išžvelgti, kur yra gerklė, viską išbandau, viską išstiriu, pagaliau „*πάντα λίθον κίνω*“ (I, 20). Jis lygina iškalbos meną ir ūkininkystę, sakydamas: „tarsi sėklas plačiai barstau, kad surinkčiau, kas išdygs“ (I, 20). Plinijaus many-

mu, išsami, iškilminga ir pakili kalba griaudėja, žaibuoja, viską sujaudina ir sumaišo, o tokia kalba tikrai neturi būti apkarpyta ir sutrumpinta. Anot jo, geriausiai yra laikytis saiko. Tačiau jis pats mieliau pasirinktų tokią kalbą, kuri yra „panaši į sniego pūgą, tai yra turtinga, nenutrūkstanti, plati, pagaliau dangiška ir dieviška.“ (*illam orationem similem nivibus hibernis, id est crebram et adsiduam et largam, postremo divinam et caelestem, volo*) (I, 20).

O laiške, skirtame Ticinijui Kapitonui, Plinijus kalba apie istorijos ir iškalbos santykį (V, 8). Samprotaudamas apie iškalbą ir istoriją, jis jas sugretina, tačiau pabrėžia, jog kiekvienas literatūrinis darbas turi būti išbaigtas, nes tai, kas nepabaigta, yra tarsi nepradėta. Jis teigia, kad istorija suteikia daugiau malonumo už iškalbą ir eiles. Istorija ir kalba turi daug panašumų, bet kartu jos yra ir visiškai skirtingos. „Kalbos objektas – žemi, purvini, kasdieniai dalykai, o istorijos – visa, kas puiku, tolima ir žymu. Kalba apnuogina kaulus, raumenis ir nervus, o istorija pasakoja apie iškilus ir aukštus dalykus.“ (*Narrat illa, narrat haec, sed aliter: huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia recondita splendida excelsa conveniunt: haec saepius ossa musculi nervi, illam tori quidam et quasi iubae decent*). Žmonėms patinka kalba labiausiai dėl jėgos, aštrumo ir aistros, o istorija – dėl sklandaus, malonaus ir saldaus pasakojimo. Jos turi skirtingą žodžių dėstymo būdą, toną, struktūrą. Plinijus pateikia Tukidido žodžius apie kalbą ir istoriją: istorijos pagrindas yra κτῆμα „išsigijimas“, kalbos – ἀγώνισμα „varžybos“. Išsakęs savo nuomonę, Plinijus prašo Ticinijaus Kapitono patarti, kokį istorijos laikotarpį geriausiai jam imtis aprašyti.

Šis laiškas įdomus ir dėl to, kad Plinijus jame išsako savo ambicijas: „*Me autem nihil aeque ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat*

⁹ Грабарь – Пасек, с. 234.

¹⁰ „Troksčiau, kad mūsų amžius nebūtų nevaisingas ir nusiilpęs. Labai noriu, kad mūsų kilminguose namuose būtų gražūs ne tik atvaizdai, kurie dabar, man atrodo, tyliai giria ir skatina šiuos jaunuolius ir pripažįsta jų abiejų šlove.“

<... >. *Itaque diebus ac noctibus cogito si qua me quoque possim tollere humo...*“ (V, 8)¹¹. Plinijus norėjo pasiekti šlovę savo literatūriniais darbais, todėl dirbo iš visų jėgų, išklausedavo draugų ir klausytojų kritika, ištaisėdavo klaidas¹².

Apie iškalbą taip pat kalbama laiške Luperkui (IX, 26). Pastarajam nepatiko puošnus stilius, kurį taip mėgdavo Plinijus, dėl to tarp draugų kildavo ginčų. Plinijus priešinasi Luperko nuomonei, jis yra Cicerono ir Demostenio iškalbos šalininkas ir pateikia savo samprotavimus apie „taisiklingą“ iškalbą: „... *ut quasdam artes ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia commendat. <...> quia visus es mihi in scriptis meis adnotasse quaedam ut tumida quae ego sublimia, ut improba quae ego audentia, ut nimia quae ego plena arbitrabar <...>. Omnis enim advertit quod eminent et extat; sed acri intentione diudicandum est inmodicum sit an grande, altum an enorme*“ (IX, 26)¹³.

Tarp Plinijaus laiškų yra ir biografinių, kuriuose jis papasakoja žymių žmonių gyvenimus. Laiške (II, 1) savo draugui Vokonijui Romanui Plinijus pateikia romėnų konsulo ir legato Verginijaus Rufo gyvenimo aprašymą. Plinijus pasakoja, koks doras, teisingas, pamaldus žmogus buvo Rufas. Gyveno taip, kad paliko ateities kartoms atminimą apie save. Dar būdamas gyvas jis buvo šlovinamas eilėse ir rodomas pavyzdžiu kitiems, o po mirties jam bu-

¹¹ „Niekas manęs taip nevilioja, kaip ilgaamžiškumo siekis ir troškimas <...>. Taigi aš mėstau ir dieną, ir naktį, kaip aš galėčiau pakilti nuo žemės.“ Plg. Verg. Geirg. III, 8: temptanda via est, qua me quoque possim (tollere humo victorque virum volitare perora).

¹² Грабарь – Пасек, 236.

¹³ „kaip ir kitiems menams, taip ir iškalbai, niekas kitas nesuteikia tokio žavesio kaip rizika <...> man pasirodė, jog tu pažymėjai mano kūrinuose tam tikras vietas kaip išpūstas, kurias aš laikiau pakylėtomis, kaip išūlias, kurias aš vadinu drąsiomis, kaip pernelyg perkrautas, kurias aš laikau pripildytomis <... >. Kiekvienas pastebi tai, kas išsikiša ir stūkso, bet reikia dėmesingai ir griežtai vertinti, ar tai yra nesaikinga, ar didinga, ar aukšta, ar netaisyklinga.“

vo surengtos išpūdingos viešosios laidotuvės. Laidotuvių pagiriamąją kalbą pasakė konsulas Kornelijus Tacitas, iškalbingiausias oratorius. Plinijus rašo apie Rufą: „*Vivet enim vivetque semper atque etiam latius in memoria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit*“¹⁴ (II, 1).

Kitas biografinis laiškas skirtas Kaninijui Rufui (III, 7), geram Plinijaus draugui. Jame Plinijus pasakoja apie tuometinio romėnų poeto ir politikos Silijaus Italiko gyvenimą ir mirtį. Pasakodamas jo gyvenimo istoriją, Plinijus nepamiršta apibūdinti jo pomėgių: „... *doctissimis sermonibus dies transigebat, cum a scribendo vacaret. Scribebat carmina maiore cura quam ingenio. Non numquam iudicia hominum recitationibus experiebatur*“ (III, 7)¹⁵. Plinijus vadina Italiką φιλόκαλος „grožio mylėtoju“, nes jį buvo apėmusi pirkimo aistra. Jis turėjo daug dvarų, palikdamas vienus, apsigyvendavo kituose. Visur buvo daug knygų, atvaizdų, statulų, meno kūrinių, kuriuos jis ne tik turėjo, bet ir garbino, o iš visų labiausiai – Vergilijaus atvaizdą.

Laiško pabaigoje Plinijus mąsto apie žmogaus gyvenimo trapumą. Jis ragina ir save, ir Kaninijų Rufą, ir skaitytojus nugalėti laiką literatūriniais kūriniais ir palikti po mirties atminimus ateities kartoms: „*Sed tanto magis hoc quidquid est temporis futilis et caduci, si non datur factis (nam horum materia in aliena manu), certe studiis proferamus, et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio te stimulus non egere; me tamen tui caritas evocat ut currentem quo-*

¹⁴ „Gyveno ir gyvens visada ir žmonių atmintyje, ir kalbose dar dažniau bus minimas, tada, kai pasitraukė iš jų akių.“

¹⁵ „... dieną leido mokyčiausiuose pokalbiuose, kai nerašydavo. Rašė eiles, tačiau jos buvo labiau rūpestingai „sudarytos“ negu talentingai parašytos, kartais viešai jas skaitydavo norėdamas sužinoti žmonių nuomonę.“

que instigem, sicut tu soles me. ἀγαθὴ δ' ἔρις, cum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt“ (III, 7)¹⁶.

Plinijaus literatūriniai pomėgiai atsiskleidžia kitame Kaninijui Rufui skirtame laiške (VI, 21). Plinijus žavisi senovės rašytojais, tačiau neniekina ir savo amžininkų. Jis daug kalba apie tuos savo meto rašytojus, kurių veikalai mums nežinomi. Plinijaus laiškuose minimi tokie rašytojai, kaip: Pompėjus Saturninas, rašęs kalbas, istoriją, eilėraščius (I, 16), Paulius Pasenas lyginamas su Propercijumi ir Horacijumi (VI, 15; IX, 22), giriamas Arijus Antoninas, rašęs epigramas ir jambus graikiškai. Arijaus Antonino kūryba taip sužavėjo Plinijų, kad jis bandė jį pamėgdžioti ir versti į lotynų kalbą, tačiau nei vienas, nei antras dalykas jam nepasisėkė (IV, 3; IV, 27). Savo draugui Oktavijui, irgi rašytojui, Plinijus siūlo ne iš karto publikuoti savo darbus, o viešai juos perskaityti, pranašaudamas jam didelę sėkmę (II, 10).

Literatūriniu požiūriu yra įdomūs laišakai, skirti Kaninijui Rufui (VIII, 4) ir Silijui Prokului (III, 25). Kaninijus Rufas ruošėsi parašyti epinę poemą apie Trajano karus su dakais graikiškai. Plinijus pritaria temos pasirinkimui, išpėja, kad sunku bus barbarų vardus pritaikyti graikiškoms eilėms, ir siūlo, kad atsiųstų jam veikalo dalis, kad jis galėtų jas įvertinti.

Laiške, skirtame poetui Silijui Prokului, kuris prašo Plinijaus perskaityti jo eiles ir jas įvertinti, Plinijus negali atsispirti pagyrimams: „... *ego nec rogandus sum nec hortandus* <...> *iam*

nunc posse rescribere esse opus pulchrum nec suppressendum, quantum aestimare licuit ex his quae me praesente recitasti...“ (III, 15)¹⁷.

Plinijaus laiškuose paminėti ir keturi rašytojai, įėję į Romos literatūros istoriją: tai Tacitas, kuriam Plinijus pranašavo amžiną šlovę, Marcialis, paminėtas laiške Kornelijui Priskui (III, 21), Silijus Italikas (III, 7), Svetonijus (V, 10).

Plinijaus laišakai Tacitui liudija, jog Plinijus puikiai suvokė, kad Tacitas yra talentingas rašytojas, mylėjo Tacitą kaip draugą ir gerbė kaip mokytoją, ir labai norėjo būti įamžintas Tacito veikaluose, kad liktų žinomas palikuonims.

Marcialio vardas Plinijaus laiškuose minimas tik vieną kartą. Laiške Kornelijui Priskui Plinijus su liūdesiu praneša apie Marcialio mirtį. Be šito Plinijaus laiško, nėra jokio kito amžininko liudijimo apie šį poetą¹⁸. Šio poeto Plinijus deramai neįvertino, pasakęs: „*At non erunt aeterna quae scripsit...*“¹⁹. Bet jis nepamiršo pasigirti, kad Marcialis dedikavo jam epigramą.

Labai sausai Plinijus kalba apie Silijaus Italiko kūrybą. Tikriausiai epinė poezija Plinijaus nedomino. Jis net nepaminėjo, kad Italikas parašė didžiulę poemą apie romėnų karus su pūnais „*Punica*“. Laiške Plinijus kalba tik apie jo eiles, akcentuodamas, kad jos buvo „*carmīna maiore cura quam ingenio*“²⁰. Plinijus charakterizuoja jį kaip turtingą žmogų, atsidavusį menams, uolų Vergilijaus gerbėją, tačiau turintį blogą politinę reputaciją.

Šiltai jis kalba apie Svetonijų, kurį ragina kuo greičiau išleisti parašytas knygas (V, 10).

¹⁶ „Taigi, jeigu mums neduota darbais įveikti šio laikino ir trapius gyvenimo (mat ši galimybė – ne mūsų rankose), tai padarykime tai savo literatūriniais užsiėmimais. Mums neduotas ilgas gyvenimas, tai palikime ką nors, kas paliudytų, kad mes gyvenome. Žinau, kad tavo veiklai nereikia paskatinimo, tačiau mane verčia meilė tau net bėgantį raginti, kaip ir tu elgiesi mano atžvilgiu. ἀγαθὴ δ' ἔρις, kai draugai pakaitomis paskatina vienas kitą abipusiais raginimais trokšti nemirtingumo.“

¹⁷ „... manęs nei prašyti, nei skatinti nereikia, (...) galiu jau dabar atsakyti, jog darbas yra puikus ir neniekintinas, kaip galima vertinti iš to, ką, man esant, deklamavai“...

¹⁸ Skirmantė Packočinaitė-Biržietienė, „Autobiografiniai atspindžiai Marcialio kūryboje“, in: Literatūra 42(3), Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2000, p. 62.

¹⁹ „Jo eilės, kurias rašė, nebus amžinos.“

²⁰ „... labiau rūpestingai sudėtos, negu talentingai parašytos“.

Plinijaus laišakai – tai tam tikras II a. žmonių literatūrinių požiūrių ir nuomonių šaltinis. Plinijus juose palietė daug svarbių ir aktualių tam laikotarpiui temų: literatūrinių užsiėmimų ir viešųjų skaitymų svarbą kultūriniam visuomenės gyvenimui, retorinio atikizmo ir azianizmo stiliaus apibrėžimų, senovės ir to meto rašytojų vertinimų, pamėgdžiojimo (imitacijos) galimybes ir daug kitų klausimų. Manoma, kad Plinijus norėjo parodyti, kiek daug yra žmonių, kurie suinteresuoti literatūros klestėjimu, ir apskritai nusakyti literatūros ir iškalbos svarbą valstybės ir visuomenės gyvenime.

Plinijaus laišakai yra labai įdomūs ne tik todėl, kad parašyti neįprastu stiliumi (Plinijus

tarp azianizmo ir atikizmo šalininkų polemikos laikėsi tarpinės pozicijos, jo kalbose ir laiškuose yra ir vieno, ir kito stiliaus elementų), o todėl, kad jo laiškuose atsiskleidžia buitinė ir dvasinė I–II a. Romos gyvenimo pusės. Juose esama vertingų pastebėjimų apie aukštuomenės gyvenimą, buitį, intelektines intencijas. Laiškai parodo socialinę ir ekonominę situaciją to meto Romoje, juose atsispindi Plinijaus amžininkų gyvenimas. Laiškuose galima rasti įvairių literatūros veikalų vertinimų, moralinių autoriaus samprotavimų, retorikos bei stilistikos problemų aptarimų. Juose nedaug tėra politinių įvykių vertinimų, tačiau literatūrinę situaciją Romoje jie nusako puikiai.

ŠALTINIAI:

1. *Antikos pedagogai, Pedagoginiai raštai*, sudarė D. Dilytė, Kaunas: Šviesa, 1991.

2. *C. Plini Caecili Secundi Epistularum, Libri novem*. Recognovit Henricus Keli, Lipsiae: Teubneri, 1896.

3. *Fifty letters of Pliny*, ed. A. N. Sherwin-White, Oxford: Oxford Univ. Press, 1992.

4. *Письма Плиния Младшего, перевод*, М. Е. Сергеевко, А. И. Доватур. Москва: Наука, 1984.

LITERATŪRA:

1. Allain E. *Pline le jeune et les hérities*, Paris, 1902.

2. Skirmantė Packočinaitė-Biržietienė, *Autobiografiniai atspindžiai Marcialio kūryboje*, in: *Literatūra* 42(3), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000.

3. Fantham E. *Literarischen Leben im antiken Rom. Sozialgeschichte der römischen Literatur von Cicero bis Apuleius*. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998.

4. Victoris C. Tullii, *Ars rhetorica*. Ediderunt R. Giomini, M. S. Celentano, Leipzig: teubneri, 1980.

5. *Античная эпистолография. Очерки*. Отв. ред. Т. И. Кузнецова, Москва: Наука, 1967.

6. Соколов В. С. *Плиний Младший*, Москва: Наука, 1956.

7. *Очерки истории литературной критики*. Отв. ред. М. Е. Грабарь – Пассек, Москва, 1963.

PLINY'S LETTERS: TRADITION AND ORIGINALITY OF GENRE

Anna Maciūnienė

Summary

The publication consists of the first published translation of several Pliny's *Letters* into Lithuanian, accompanied by an article which analyses a questions of literature and rhetoric. Pliny's letters style is light and elegant. He discusses about literatures and rhetoric position then, tells about juridical, economical and cultural systems. In

Letters author surveys the education's situations in ancient Rome, makes a point about historical works and different political characters, gives advices how to be a good orator. Pliny's „Letters“ is very important work in which is possible to find all Rome's imperial age's events, problems and sometimes result's providence.

Gauta 2007-10-15

Priimta publikuoti 2007-12-06

Autorės adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5,

LT-01513 Vilnius

El. paštas: anna.maciuniene@flf.vu.lt

PLINIJUS JAUNESNYSIS LAIŠKAI

I knyga, XX laiškas

Plinijus sveikina Kornelijų Tacitą.

Dažnai aš diskutuoju su vienu mokytu ir patyrusiu žmogumi, kuriam niekas taip nepatinka teisminėse kalbose kaip lakoniškumas. Aš pripažįstu, kad jo reikia paistyti, bet tik tuo atveju, jei byla leidžia; kitu atveju nusizengimas yra praleisti tai, kas turi būti pasakyta, be to, nusizengimas – greitai ir trumpai paminėti tai, kas turi būti įkalta, įdiegta, pakartota. Nes dauguma žmonių mato ilgesnio svarstymo tam tikrą jėgą ir svarbą, kaip kardas – į kūną, taip ir kalba – į sielą, veikiu ne smūgiu, o per ilgesnį laiką įspaudžiama. Vienas žmogus kalba su manim pasiremdamas autoritetais, ir man iš graikų pateikia kaip pavyzdį Lisijo kalbas, o iš mūsų – Grakchų ir Katono, kurių absoliuti dauguma kalbų yra glaustos ir trumpos²¹, o aš labiau vertinu Demosteną, Aischiną, Hiperidą negu Lisiją ir dar daugelį kitų oratorių, Polioną, Cezarį, Celijų negu Grakchus ir Katoną, – ir pirmiausiai Marką Tulijų²², jo geriausia kalba laikoma ta, kuri yra ilgiausia. Prisiekiu Herakliu, kaip ir visi geri dalykai, taip ir kiekviena knyga – kuo ilgesnė, tuo geresnė. Matai, kad niekas taip kaip dydis neperduos statulų ir paveikslų, pagaliau žmonių ir gyvūnų atvaizdų, net medžių grožio, jei tik jie yra gražūs. Tas pats tinka ir kalboms, ir netgi rankraščiams apimtis suteikia tam tikro svarbumo ir grožio. Tuos ir daugelį kitų argumentų aš paprastai iš-

²¹ Lisijas – V a. Atėnų oratorius, kuris, pasak Cicero, kalbėjo kukliai ir glaustai; Katonas Vyresnysis – politinis veikėjas II a. pr. Kr., išliko jo kalbų fragmentai, taip pat ir Gajaus Grakcho (153–121 m. pr. Kr.).

²² Demostenas, Aischinas, Giperidas – IV a. pr. Kr. žymiausi Atėnų oratoriai, Azinijus Polionas – Augusto amžininkas. Celijus – Cicero draugas, labai gabus oratorius.

sakau gindamas šią nuomonę, kurią išjuokia mano oponentas, ginčė nepagaunamas bei nepatikimas; jis teigia, jog tie oratoriai, kurių kalbomis aš remiuosi, sakė kalbas daug trumpiau negu vėliau išleido. Aš manau priešingai. Daugelio oratorių kalbos tai paliudija, taip pat Cicero kalbos, ginančios Mureną ir ginančios Vareną²³, kuriose yra pateikiamas trumpas ir skurdus tam tikrų nusikaltimų sąrašas, o ne jų aprašymas. Ir iš šių kalbų aišku, kad Cicero kalbėjo daug, o kai leido kalbas, kai ko nepaminėjo. Taip pat ir kalboje už Kluencijų²⁴ sakė, kad jis pagal seną paprotį visą bylą išsamiai aptarė, o gindamas Gajų Kornelijų²⁵ kalbėjo keturias dienas; galime neabejoti, kad tai, ką per kelias dienas esant būtinybei plačiau buvo kalbėjęs, vėliau tapo sutrumpinta ir išmesta, kad tilptų į vieną, nors ir didelę, knygą. Vienas dalykas yra geras kalbos pasakymas, o kitas – pati kalba. Žinau, kad kai kuriems taip ir atrodo, galbūt aš klystu, bet esu įsitikinęs, jog galima gerai pasakyti kalbą, kuri nėra gera, tačiau negalima blogai pasakyti geros kalbos. Mat parašyta kalba yra atlikimo pavyzdys ir tarsi ἀρχέτυπον²⁶. Todėl ir geriausiose kalbose surandame daug improvizacijos, net tose, kurias žinome tik išleistas, kaip antai Cice-

²³ Liucijus Murena buvo kaltinamas, kad siekė konsulato nesąžiningai (kyšiais, liaudies papirkimais, dovanomis). Cicero, išleisdamas kalbą, joje nepateikė savo atsakymų kaltintojams. Murena buvo išteisintas. Kalbos, ginančios Vareną, neišliko.

²⁴ Kluencijaus byla labai paini ir neaiški. Cicero gynė Kluencijų, kurį kaltino jo paties motina dėl to, kad jis nunuodijo savo patėvį. Cicero sako, kad jis šią bylą nagrinėjo pagal seną paprotį vienas, jis neigiamai vertina naujovę: paskirti kaltinamajam kelis gynėjus, kad kiekvienas kalbėtų tik apie savo dalyką.

²⁵ Kornelijus Sula buvo kaltinamas dalyvavimu Katilinos sąmoksle.

²⁶ archetipas.

rono kalboje prieš Verį ²⁷: „kokį menininką? Kokį pagaliau? Teisingai primeni: sakė, jog tai Polikletas.“ Taigi iš to matyti, jog tobuliausias yra tas kalbos pasakymas, kuris labiausiai panašus į parašytą kalbą, jei tik jai pasakyti buvo skirtas pakankamas ir tinkamas laikas, jei to nebuvo suteikta, tai didžiausia ne oratoriaus kaltė, o teisėjo. Šią mano nuomonę patvirtina įstatymai, kurie suteikia oratoriams daug laiko ir įtikina kalbėti ilgai ir stropiai, o ne trumpai. O stropumo įrodyti negalima kalbant trumpai, nebent itin menkos apimties kalbose. Pridėsiu ir tai, ko mane išmokė patirtis, nepaprasta mokytoja. Dažnai esu kalbėjęs teisme, dažnai buvau teisėju, dažnai dalyvavau senato posėdžiuose: skirtingus žmones veikia skirtingi dalykai, ir dažnai smulkmenos yra labai svarbios. Įvairūs yra žmonių sprendimai, įvairūs norai, todėl kartu klausydami tos pačios bylos, dažnai nevienodai jaučia, o jei kartais ir tą patį, tai dėl skirtingų sielos paskatų. Be to, kiekvienas puoselėja savo sumanymą ir itin vertina, kai kitas pasako tą patį, ką jis pats buvo numatęs pasakyti. Taigi visiems reikia suteikti tai, ką jie galėtų suvokti ir atpažinti. Vieną kartą man pasakė Regulas, kai kartu dalyvavome vienoje byloje: „tu manai, kad viską, kas yra byloje, reikia iširti, o aš matau gerklę ir spaudžiu ją.“²⁸ Jis iš tikrųjų spausdavo, ką pasirinkdavo, tačiau besirinkdamas dažnai klysdavo. Atsakaiu, kad galbūt ten, kur, jo manymu, yra gerklė, yra kelis arba kulnas: „o aš tariau, negaliu išvelgti, kur yra gerklė, viską išbandau, viską išturiu, pagaliau „πάντα λίθον κινῶ“²⁹, taip ir ūkininkystėje aš rūpinuosi ir apdirbu ne tik vynuogynus, bet ir vynuogių giraites, o laukuose sėju ne tik kviečius, bet mie-

²⁷ Veris – Sicilijos vietininkas, kuris savo negarbingais veiksmais nuskurdino šią provinciją. Ciceronas šioje byloje atstovavo siciliečiams.

²⁸ Perkeltine prasme: matau esmę ir jos imuosi.

²⁹ Kiekvieną akmenį išjudinu.

žius, pupas ir kitus ankštinius, taip ir kalbėdamas daug šneku, tarsi sėklas plačiai barstau, kad surinkčiau, kas išdygs. Mat teisėjų charakteriai yra tokie pat neaiškūs, nepatikimi ir apgaulingi kaip orai ir žemė. Aš norėčiau paminėti, kaip geriausias oratorius Periklis buvo giriamas Eupolido³⁰:

πρὸς δὲ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
πειθῶ τις ἑπεκάθητο τοῖσι χεῖλεσιν.
οὔτος ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ρητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις³¹.

O pačiam Perikliui nei šito „πειθῶ“³², nei „ἐκήλει“³³ neįmanoma būtų buvę pasiekti tik glaustumo arba veržlumo, arba jų abiejų dėka (mat jie yra skirtingi) be didžiausių gabumų. Nes tam, kad galėtų džiuginti ir įtikinti, kalba turi būti ilga: o palikti geluonį klausytojų sielose gali tik tas, kuris ne duria, o įsmeigia. Pridėk ir tai, ką sakė apie Periklį kitas komedijų rašytojas:

Ἦστραπτ', ἐβρόντα, συνέκυκα τὴν Ελλάδα.³⁴

Mat ne apkarpyta ir sutrumpinta kalba, bet išsami, iškilminga ir pakili griaudėja, žaibuoją, pagaliau viską sujaudina ir sumaišo. Tačiau geriausiai yra laikytis saiko. Kas gali paneigti? Bet tiek pat nepaiso saiko tas, kuris mažiau negu reikia kalba, negu tas, kuris daugiau, ir tas, kuris glaustai kalba, negu tas, kuris plačiai. Taigi dažnai girdi, kad tas „nesaikingai ir pernelyg žodingai kalba“, o šis „sausai ir silpnai“. Sakoma, kad vienas nutolo nuo temos, o kitas savo temos neišplėtojo. Vienodai klysta ir vienas, ir kitas, tačiau vienas – dėl silpnų-

³⁰ Eupolidas – Atėnų komedijų rašytojas. Eilės iš jo „Demų“.

³¹ „Tuoj pat jo lūpose atsirasdavo įtikinimas. Šitai apžavėjęs ir vienintelis iš oratorių geluonį palikdavo klausytojams.“ Pažodiniai eiluočių tekstų vertimai – straipsnio autorės.

³² Įtikinėjimo.

³³ Žavesio.

³⁴ „Žibėjo, griaudė ir jaudino Heladę...“ (Aristofanas, „Acharniečiai“, 531).

mo, kitas – dėl jėgos: o tai iš tikrųjų yra, nors neišdailinto, tačiau vis dėlto didesnio talento yda. Kai tai kalbu, tai ne Homero ἀμετροεπῆ³⁵ laikau tinkama, o šio žmogaus tokį pasakymą:

Καὶ ἔπεα νεφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίησιν³⁶.

bet kadangi ir šis man labai patinka:

παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως³⁷.

jei man bus duotas pasirinkimas, noriu kalbos panašios į sniego pūgą, tai yra turtingos, nenutrūkančios, plačios, pagaliau dieviškos ir dangiškos. Daugeliui yra mielesnė glausta kalba. Yra tokių, bet jie tinginiai, ir juokinga atsižvelgti į jų džiaugsmą ir nieko neveikimą tarsi į teisėjus. Nes, pasitaręs su jais, sužinosi, kad geriau yra ne trumpai kalbėti, o visiškai nekalbėti. Tokia yra mano nuomonė, kurią paakeisiu, jei tu nepritari, bet prašom paaiškinti, kodėl nesutinki. Nors ir privalau nusileisti tavo autoritetui, tačiau manau, kad teisingiau yra tokia reikale vadovautis protu, o ne autoritetu. Todėl, jei aš, kaip man atrodo, neklystu, parašyk apie tai trumpą laišką, tik parašyk (patvirtinsi mano nuomonę); o jei klystu, ruošk ilgiausią. Argi nepapirkau tavęs, kai tau pasiūliau parašyti trumpą laišką, jei man pritari, ir ilgą, jei su manim nesutiksi? Lik sveikas.

III knyga, XV laiškas

Plinijus sveikina Siliją Prokulą³⁸.

Prašai, kad poilsiaudamas [būdamas toli nuo miesto] perskaityčiau tavo knygeles, įvertinčiau, ar galima jas išleisti, maldauji, remiesi pavyzdžiu; prašai, kad šiek tiek laisvo laiko atimčiau iš savo užsiėmimų ir paskirčiau taviesiems, priduri, kad Markas Tulijus buvo poetams stebėtinai palankus. Bet manęs nei pra-

³⁵ Daug kalbantis (Tersito epitetas „Iliadoje“, II, 212).

³⁶ „Žodžiai kaip sniego pūga iš jo lūpų tekėjo“ (apie Odisėją, „Iliada“, III, 222).

³⁷ Mažai sakė, bet prasmingai (apie Menelajų, „Iliada“, 214).

³⁸ Silijus Prokulas – mažai žinomas asmuo.

šyti, nei skatinti nereikia, nes patį poezijos meną nuoširdžiausiai gerbiu ir labai myliu tave. Taigi padarysiu, ko trokšti, ir noriai, ir uoliai. Tačiau man jau dabar atrodo, kad galiu atsakyti, jog darbas yra puikus ir neslėptinas, kiek galima vertinti iš ištraukų³⁹, kurias skaitei mano akivaizdoje, jei tik manęs nesuklaidino tavo skaitymas, mat skaitai labai maloniai, kaip patyręs skaitovas. Tačiau tikiu, kad aš nesu tiek užburtas, kad susižavėjimas būtų nulaužęs mano vertinimo spyglius, galbūt jie yra šiek tiek sumažinti ir šiek tiek atbukinti, bet negali būti visiškai ištraukti ir pašalinti. Taigi jau dabar apgalvotai vertinu visumą, o apie dalis spręsiu skaitydamas. Lik sveikas.

III knyga, XXI laiškas

Plinijus sveikina Kornelijų Priską⁴⁰.

Aš girdžiu, kad mirė Valerijus Marcialis ir sunkiai pakeliu jo mirtį. Jis buvo žmogus talentingas, sumanus, ryžtingas, kurio eilėse buvo ir druskos (sąmojo), ir tulžies, ir nemažiau atvirumo. Aš jam išvykstančiam daviau pinigų: atidaviau juos vardan draugystės, atidaviau vardan eilių, kurias apie mane sudėjo. Buvo senas paprotys: tuos, kurie parašė pagiriamųjų eilių atskiriems žmonėms arba miestams, apdovanoti pinigais arba pareigomis⁴¹, o mūsų laikais, kaip ir kiti nuostabūs ir puikūs papročiai, taip ir šis paseno vienas pirmųjų. Nes nuo tada, kai liovėmės daryti pagyrimo vertus darbus, pradėjome galvoti, kad pagirti yra taip pat beprasmiška. Klausai, kokios yra tos eilės, už kurias dėkojai? Nusišūčiau tave prie [Marcia-

³⁹ Tikriausiai Prokulas skaitė tam tikras savo kūrinių ištraukas. Plinijus atsargiai giria, bet ne tiek eilėraščius, kiek jų skaitymą.

⁴⁰ Kornelijus Priskas – konsuliaras tikriausiai buvo Azijos prokonsulu 120–121 m. po Kr.

⁴¹ Fulvijus Nobilioras suteikė Enijui pilietybę, Kvintilianas tapo konsulu, Pompėjus suteikė Romos pilietybę Teofanui Mitileneičiui, parašiusiam jo karų istoriją.

lio] knygos⁴², jei nelaikytum jų atmintyje, o tu, jei patiks šios, kitas surasi knygoje. Jis kreipiasi į Mūzą, paveda, kad surastų mano namus Eskvilino kalvoje ir pagarbiai įeity:

Žiūrėk, ne savo laiku nesibelsk
Į iškalbingų namų duris, apsvaigėle:
Visas dienas jis skiria griežtai Minervai,
Kol stengiasi parašyti kalbą šimto vyrų ausims,
Kad amžiai ir palikuonys galėtų
Palyginti ją tik su Arpino kūriniais.
Saugesnė įeisi prie žvakų:
Ši valanda yra tavo, kai šėlsta Liėjas,
Kai karaliauja rožė, kai plaukai drėgsta,
Tuomet mane tegu skaito griežtieji Katonai⁴³.

Ar pelnytai tą žmogų, kuris apie mane taip parašė, tuomet išlydėjau kaip geriausią draugą, o dabar liūdžiu tarsi mirė geriausias draugas? Mat davė man tiek, kiek galėjo daugiau, duotų daugiau, jei galėtų. Nors kas žmogui gali duoti daugiau negu šlovė, pagarba ir amžinumas. Jo eilės, kurias rašė, nebus amžinos? Galbūt nebus, tačiau jis rašė [galvodamas], kad jos bus amžinos. Lik sveikas.

IV knyga, XIII laiškas
Plinijus sveikina Tacitą.

Džiaugiuosi, kad atvykai į Romą sveikas⁴⁴, o atvykai dabar, kai man esi reikalingas labiau negu bet kada. Aš pats dar keletą dienų Tuskulo dvare užtruksiu, kad užbaigčiau veikalėlį, kurį dabar rašau⁴⁵. Bijau, kad būtų sunku vėl jo imtis, jeigu pabaigoje mano pastangos sumažės. Tuo tarpu, kad neprazūtų dėl mano skubėjimo tai, ko prašysiu asmeniškai, prašau tavęs šiame laiške tarsi bėgančiame pirma ma-

no žodžių. Bet pirmiausia sužinok prašymo priežastis. Neseniai, kai buvau savo tėviškėje, atėjo mane pasveikinti mano kraštiečio sūnus, vilkintis pretekstą. Aš jo paklausiau: „Studijuoji?“ Atsakė: „Taip“. – „Kur?“ – „Mediolane“ – „O kodėl ne čia?“ Ir jo tėvas atsakė (mat buvo kartu atėjęs ir net pats atvedė vaiką): „Kadangi čia jokių mokytojų neturime.“ – „Kodėl neturime? Juk jums, tėvams, yra labai svarbu (mūsų pokalbį daug tėvų girdėjo), kad jūsų vaikai čia mokytųsi. Mat kur dar maloniau leisti laiką negu tėviškėje arba kur dorovingiau bus auklėjami vaikai, jei ne prie tėvų, arba kur mažiau išlaidų negu namie? Juk nesunku surinkus pinigų pasamdyti mokytojų ir tuos pinigus, kuriuos išleidžiate butui, kelionėms ir pirkiniams svetimame krašte pridėti prie mokytojų atlyginimo. Ir aš taip pat, kuris kol kas neturi vaikų, esu pasirengęs bendram reikalui, tarsi už dukterį ar už motiną duoti trečdalį sumos, kurią nuspręsite surinkti. Aš pažadėčiau ir visą sumą, jei nebijočiau, kad ši mano dovana bus nenaudinga dėl mokytojų intrigų, mačiau, kaip atsitinka daugelyje vietovių, kuriose viešai samdomi mokytojai. Šiai ydai pašalinti yra vienas vaistas, jei vieniems tėvams bus palikta teisė samdyti mokytojus; taip pat sąžiningumas padės teisingai nustatyti piniginių įnašą. Nes tie, kurie galbūt nesirūpina svetimu turtu, tikrai pasirūpins savuoju ir pasistengs, kad mano pinigų negautų žmogus nevertas jų, nes jis gaus juos ir nuo jų pačių. Todėl susitikite, susitarkite, įvertinkite mano pasiryžimą, nes noriu, kad kuo didesnė būtų dalis pinigų, kuriuos turėčiau įnešti. Nieko garbingesnio negalėsite suteikti savo vaikams, nieko malonesnio – gimtinei. Tebūna auklėjami čia tie, kurie čia gimė, ir nuo jaunų dienų tegu įpranta mylėti gimtąją žemę ir joje gyventi. O kad daug puikių mokytojų paskatintume atvykti, kad iš kaimyninių miestų žmonės čia vyktų mokytis, kaip dabar jūsų vaikai į

⁴² Marcialis 10, 19.

⁴³ Plg. Martialis, X, 20, 19.

⁴⁴ Kelionės po Italiją buvo pavojingos.

⁴⁵ Plinijus neturėjo sodybos Tuskule, tikriausiai jis svečiavosi pas ką nors iš draugų. Opusculium – tai tikriausiai eilėraščių, nes taip jis niekada nevadino kalbų.

svetimus kraštus, taip tegu svetimi į šią vietovę atvyksta.“

Šiuos dalykus apmaščiau giliau ir juos reikia tarsi nuo pat pradžių vėl apmąstyti, kad tu žinotum, koks aš būsiu dėkingas, jeigu imsiesi daryti tai, ką tau pavadžiau. Pavedu tau ir prašau, nes reikalas svarbus, kad iš daugybės mokyty žmonių, kurie atvyksta pas tave, nes žavisi tavo sugebėjimais, pasidairyk mokytojų⁴⁶, kuriuos galėtume pakviesti, tačiau su tokia sąlyga: aš niekam neįsipareigoju. Mat viską patikiu vaikų tėvams. Jie nuspręs, jie išrinks: aš sau reikalauju tik rūpesčių ir išlaidų. Todėl, jei atsiras toks žmogus, kuris pasitikės savo gebėjimais, tegu atvyksta čia su viena sąlyga, kad iš čia nieko kita, išskyrus pasitikėjimą savimi, neišsineš. Lik sveikas.

V knyga VIII laiškas

Plinijus sveikina Ticinijų Kapitoną⁴⁷.

Įtikinėjai mane rašyti istoriją, ir ne tu vienas: daugelis mane ne kartą skatino užsiimti istorijos rašymu, ir aš to noriu ne todėl, kad tikiu, jog parašysiu tinkamai (mat lengvabūdiška yra tikėti tuo, ko nesi pabandęs), bet pirmiausiai todėl, kad, man atrodo, jog yra garbinga neleisti pražūti tiems, kuriuos būtina įamžinti ir jų šlovę paskleisti. Ir niekas manęs taip nevilioja, kaip ilgaamžiškumo siekis ir troškimas⁴⁸. Mat šis dalykas yra žmogui vertingiausias, o ypač tam, kuris nejaučia pada-

⁴⁶ Šalia Tacito, kaip ir šalia Plinijaus, visuomet buvo daug žmonių, kurie buvo vadinami *Studiosi*: tai oratoriai, juristai, karjeros siekiantis jaunimas.

⁴⁷ Ticinijus Kapitonas – tarnavo kariuomenėje, dalyvavo Domicijano karuose, vėliau buvo raštininku *ab epistulis* tai buvo labai svarbios pareigos: jis tvarkydavo visus provincijų ir imperatoriaus sodybų reikalus, pranešdavo visus imperatoriaus sprendimus, spręsdavo, ką galima paaukštinti. Šias pareigas ėjo ir Nervos, ir Trajano valdymo metais iki 101 m. po Kr., kai buvo paskirtas gaisrininkų viršininku.

⁴⁸ Longolijus – Plinijaus laiškų komentatorius (1734 m.) – pastebėjo, kad Plinijus niekada nemanė, kad jo veikalai bus amžini.

reš jokie nusikaltimo ir nebijo būti minimas ateities kartų. Taigi aš mąstau ir dieną, ir naktį, kaip galėčiau pakilti nuo žemės⁴⁹. Ir šito noro man pakanka. Ir tai net viršija mano norus. „Gandas apie nugalėtoją eina iš lūpų į lūpas“⁵⁰. O iš kur tai! Bet man atrodo, kad pakanka to, ką žada ne vien istorija. Mat ir kalba, ir eilės suteikia mažai malonumo, jei jos yra netobulos, o istorija, bet koku būdu parašyta, teikia pasitenkinimą. Mat yra žmonių iš prigimties smalsių, kurie trokšta pažinti dalykų esmę taip, kaip kiti pasiduoda apkalboms ir pasakoms. O mane prie šito užsiėmimo skatina ir šeimyninis pavyzdys. Mano dėdė⁵¹, kuris buvo mane išūnijęs, labai stropiai rašė istorijos veikalus. O žinau iš išminčių, kad garbingiausia yra sekti protėvių pėdomis, jei tik jie ėjo teisingu keliu. Tai kodėl aš delsiu? Aš nagrinėjau dideles ir svarbias teisines bylas ir jas sumaniau peržiūrėti (nors iš jų man menka nauda), kad šis mano darbas nepražūtų kartu su manimi, jei aš neprisidėsiu pastangų jų pagerinimui. Nes, jei paisytum ateities kartų nuomonės, tai [jų manymu], kas nepabaigta, yra tarsi nepradėta. Pasakysi, gali kartu ir kalbas perdirbinėti ir rašyti istoriją. O kad taip būtų! Juk ir vienas, ir kitas dalykas yra sunkus, tad pakanka, jei vieną atlikčiau. Nuo 19 metų pradėjau kalbėti forume, tačiau ir dabar tarsi per miglą matau, koks privalo būti oratorius. Ką prie šios naštos dar naujo galima pridėti? Mat kalba ir istorija turi daug bendrų temų, bet, atrodo, kad tas bendrumas yra ir su daug skirtumų. Ir viena pasakoja, ir kita, bet kitaip: pirmajai dera žemi, nešvarūs, kasdieniniai dalykai, o antrajai – viska, kas puiku, tolima ir žymu. Kalba apnuogina kaulus, raumenis ir nervus, o istorija pasakoja apie iškilus ir aukštus dalykus.

⁴⁹ Vergilijus „Georgikos“ 3, 8.

⁵⁰ Vergilijus „Eneida“, 5, 195.

⁵¹ Žr. 3 išnašą.

Kalba patinka labiausiai dėl jėgos, kartumo ir aistros, o istorija – dėl sklandaus, malonaus ir saldaus pasakojimo. Pagaliau jos turi skirtingą žodžių dėstymo būdą, toną, struktūrą⁵². Labai svarbu, kaip sako Tukididas, κτῆμα⁵³ ar ἀγώνισμα⁵⁴ iš kurių viena yra istorija, o kita – kalba. Šių priežasčių paskatintas negaliu sujungti ir sumaišyti dviejų nepanašių ir skirtingų dalykų, nes svarbu, kad dėl tokio mišinio nepadaryčiau ten tai, ką privalau padaryti čia. O tu dabar pagalvok, kokius laikus geriausiai man imtis aprašinėti. Senus ir aprašytus kitų? Jau yra parengtas toks tyrinėjimas, bet sunku yra lyginti skirtingus dalykus. Naujus ir neaprašytus? Daugelis išiseis ir mažai kas padėkos. Be to, klestint tokioms žmonių ydoms, reikės daugiau kaltinti negu girti, tuomet, jei pagirsi, pasirodysi šykštus [pagyrimams], jei apkaltinsi, pasakys, kad labai daug kaltini, nors vieną girsi kuo labiausiai, o kaltinsi kuo saikingiausiai. Bet šis dalykas manęs nesustabdys. Mat man pakanka ryžto sakyti tiesą. Prašau vieno: nutiesk man kelią [prie darbo], kurio ragini imtis, ir pateik medžiagą, kad, kai būsiu pasirengęs rašyti, neliktų jokių kliūčių ir trikdžių tai daryti. Lik sveikas.

V knyga, XVII laiškas

Plinijus sveikina Spuriną⁵⁵.

Žinau, kaip tu globoji tauriuosius menus, kaip džiaugiesi, kai kilmingi jaunuoliai atlieka kokį nors darbą, vertą savo protėvių: kuo

⁵² Plinijus taip pat kaip ir jo mokytojas Kvintilianas manė, kad pagal žodinę raišką ir struktūrą istorija yra artima poezijai.

⁵³ Κτῆμα εἰς ἀεί – Tukididas taip pavadino istoriją „Išgijimas visiems laikams“.

⁵⁴ varžybos.

⁵⁵ Spurininos protėviai buvo kilę iš Etrurijos. Apie jį patį mažai žinoma. 69 m. po Kr. pilietinio karo metu jis buvo Otono legatu, Vespasiano valdymo metais kariavo Žemutinėje Germanijoje. Nėra žinoma, ar buvo kokios nors provincijos vietininkas, tačiau per savo gyvenimą tris kartus buvo konsulas.

skubiau tau pranešu, kad šiandien buvau tarp Kalpurnijaus Pizono⁵⁶ klausytojų. Jis skaitė καταστερισμῶν⁵⁷ – labai rimtą ir svarbų kūrinį. Jis parašytas eleginio disticho eilutėmis, lengvai tekančiomis, švelniomis, sklandžiomis, net iškilmingomis, kaip reikalauja vieta. Tinkamai ir įvairiai [intonacija] tai pakildavo, tai nusileisdavo: pakilias vietas keitė paprastos, lengvas – rimtos, griežtas – malonios, visur manyti tas pats talentas. Eilėms teikė žavesio malonus balsas, o balsui – drovumas, daug raudonio ir nerimo veide – tai didelė puošmena skaitančiam. Nors nežinau, kodėl, tačiau mokslo žmonėms labiau tinka drovumas negu pasitikėjimas savimi. Nekalbu daugiau, nors norėtusi daugiau pasakyti apie tai, kas yra gražu jaunuolyje [apskritai] ir rečiau pasitaiko kilmingajame. Pasibaigus skaitymui, išbučiavau jaunuolį, paskatinau pagyrimais, kurie yra didžiausia paskata, kad tęstų, ką pradėjo ir pats neštų šviesą palikuonims, kaip prieš jį nešė jo protėviai. Aš pasveikinau jo nuostabią motiną, pasveikinau ir brolių, kuris, išėjęs iš auditorijos, pelnė ne mažesnę šlovę už meilę, kaip jo brolis – už iškalbą: akivaizdžiai krito į akis jo baimė dėl brolio, jam pradėjus skaityti, o vėliau – džiaugsmas. O kad leistų dievai tau dažniau tokius dalykus pranešti! Trokštu, kad mūsų amžius nebūtų nevaisingas ir nusilpęs. Labai noriu, kad mūsų kilminguose namuose būtų gražūs ne tik atvaizdai⁵⁸ kurie dabar, man atrodo, tyliai giria ir skatina jaunuolius ir pripažįsta abiejų šlovę. Lik sveikas.

⁵⁶ Kalpurnijus Pizonas – 111 m. po Kr. konsulas.

⁵⁷ Καταστερισμῶν – mitai apie žvaigždžių apgyvendinimą. Viena iš mėgstamiausių Aleksandrijos poetų temų.

⁵⁸ Kilmingų romėnų namuose buvo laikomi protėvių atvaizdai. Mirus žmogui, nuo jo veido buvo nuimamas atvaizdas, kuris buvo laikomas specialioje spintoje, šalia buvo užrašyta, kieno tai atvaizdas, surašyti jo nuopelnai, eitos pareigos.

VI knyga, XVI laiškas
Plinijus sveikina Tacitą.

Prašai, kad tau aprašyčiau savo dėdės mirtį, kad galėtum kuo teisingiau perduoti tuos įvykius ateities kartoms⁵⁹. Dėkoju: nes žinau, jei tu jį pašlovinsi, tai jo mirtis įgis amžiną šlovę. Nors žuvo per gražiausio krašto, žmonių, miestų žūtį, tačiau dėl šio įsidėmėtino įvykio visada bus gyvas. Nors ir pats sukūrė daug išlikiančių veikalų, tačiau tavo nemirtingi veikalai prisidės prie jo amžinumo. Iš tiesų, manau, kad laimingi yra tie, kuriems dievai leido arba atlikti tokius žygdarbius, kurie reikalauja aprašymo, arba rašyti knygas, kurios bus skaitomos, o patys laimingiausi yra tie, kuriems suteikti abu šitie dalykai. Tarp pastarųjų žmonių bus ir mano dėdė dėka savo bei tavo knygų. Tuo mieliau vertinu tavo prašymą ir net pats prašau, kad pavestum jį man [įvykdyti].

Dėdė buvo Mizeno mieste ir asmeniškai vadovavo laivynui. Devintą dieną iki rugsėjo Kalendų⁶⁰ mano motina parodė jam, kad iškilo debesis, neįprastas ir didumu, ir išvaizda. Dėdė jau buvo pasikaitinęs saulėje, apsipylęs šaltu vandeniu, užkandęs ir gulėdamas studijavo: paprašė sandalų ir pakilo į vietą, iš kurios geriausiai galėjo stebėti šį neįprastą reiškinį. Žiūrintiems iš toliau buvo neaišku, virš kokio kalno debesis atsirado, tik vėliau paaiškėjo, kad virš Vezuvijaus. Pagal formą jis labiausiai buvo panašus ne į kokią kitą medį, o į pušį. Mat nuo iškilusio aukštyn ilgo kamieno į visas puses ėjo šakos; manau, kad debesis iškilo išsiveržus orui, o paskui, [spaudimui] sumažėjus, debesis sustojo, arba dėl savo svorio ėmė sklaidytis į visas puses: vietomis jis atrodė spindintis baltai, vietomis purvinas ir dėmėtas, tarsi

⁵⁹ Šis laiškas buvo parašytas siekiant suteikti Tacitui informacijos apie Vezuvijaus ugnikalnio išsiveržimą, sunaikinusį Pompėjos, Herkulanėjo ir Stabijų miestus.

⁶⁰ Viskas įvyko rugpjūčio 24 dieną apie trečią valandą po pietų.

būtų pakėlęs į viršų žemę ir pelenus. Šis reginys jam [mano dėdei], mokyčiausiam žmogui, pasirodė didingas ir todėl reikėjo išsamesnio tyrimo. Liepia parengti liburnų laivą⁶¹ ir man, jei kartu norėčiau važiuoti, siūlo vykti kartu: atsakiau, kad labiau noriu studijuoti ir kad pats davė man temą rašymui. Dėdė jau buvo beįsėinantis iš namų, bet gavo laišką nuo Rektinos, Tascijaus žmonos⁶², išsigandusios gresiančio pavojaus (nes jos dvaras stovėjo kalno papėdėje ir išsigelbėti buvo įmanoma tik laivu): prašė, kad jai padėtų išvengti pavojaus. Jis pakaitė sprendimą, kurį priėmė kaip mokslo žmogus, ir darė tai, kas derėjo kilnios sielos asmenybei. Išvedė kvadriremą⁶³ ir pats įlipo į laivą, kad ne tik Rektiną, bet ir kitus išgelbėtų (mat šis gražus jūros krantas buvo gausiai apgyvendintas). Skubėjo ten, iš kur kiti bėgo, tiesiai laikė kursą, tiesiai vairą kreipė į pavojų, visai neįjausdamas baimės, kad kiekvieną šios nelaimės pokytį, kiekvieną jos formą, kurią pastebi akis, liepia aprašyti ir pažymėti. Ir jau ant laivų pradėjo kristi pelenai, kuo arčiau priplaukdavo, tuo karštesni ir gausesni, jau ir juodos pempzos gabalai ir apdegę bei ugnies suskaldyti akmenys, jau staigiai pasirodė sekluma ir dėl kalno griūties nepasiekiamas krantas⁶⁴. Šiek tiek sugaišęs galvodamas, ar pasukti atgal, vairininkui, raginančiam taip padaryti, pasakė: „Drašiams padeda likimas⁶⁵: skubėk pas Pomponijaną“⁶⁶. Tas buvo Stabijuose,

⁶¹ Lengvas greitas laivas.

⁶² Rektina – Tascijaus žmona, Plinijaus Vyresniojo draugė, galbūt Vokonijaus Romano giminaitė.

⁶³ Kvadrirema – didelis laivas su keturiomis irklų eilėmis, į kurį tilpo daug žmonių.

⁶⁴ Kaip parodė kasinėjimai, per Vezuvijaus išsiveržimą iš pradžių krito nedideli pempzos gabalėliai, vėliau pradėjo kristi pelenai. Sekluma tikriausiai atsirado dėl seiminio dugno pakilimo.

⁶⁵ Fortuna fortes adjuvat. Patarlė, pasitaikanti Terencijaus raštuose (Fragmenta tragicorum graecorum, 395).

⁶⁶ Pomponijanas – tikriausiai Pomponijano Sekundo, kuris buvo Plinijaus Vyresniojo draugas ir globėjas, sūnus.

atskirtas įlankos: nes jūra šiek tiek įsirėžia į žemę, sudarydama lenktus krantus. Ten, pavojui dar neprisiartinus, tačiau jau esant aki-vaizdžiam, nes vis didėjo ir artėjo, [Pompinijanus] sukrovė daiktus į laivą, pasiruošęs bėgti, jei priešingas vėjas nurims, mano dėdė, pučiant tam vėjui, laimingai atvyksta, apkabina drebantį, paguodžia, paragina, o kad jo baimė sumažintų savo ramybe, liepia, kad būtų nuneštas į pirtį, švarus atsigula ir vakarieniauja linksmas arba, tai yra taip pat didinga, apsimetęs linksmas. Tuo tarpu iš Vezuvijaus kalno plačiausios liepsnos ir ugnys liepsnoja į visas puses, o jų žibėjimas ir ryškumas aiškiai matyti naktį. Dėdė tvirtina, kad nuramintų išsigandusius, jog tai dėl kaimiečių sąmyšio per aplaidumą buvo palikta ugnis ir apleisti dvarai užsidegė. Tuomet nuėjo ilsėtis ir užmigo tikru miegu. Nes jo kvėpavimą, kuris dėl jo stambumo buvo sunkesnis ir garsesnis, girdėjo tie, kurie praeidavo pro jo kambarį. Tačiau aikštelė, kurioje buvo įėjimas į jo kambarį, pripildė pelenų ir pemzos ir, ilgiau užgaišęs miegamajame, nebūtų galėjęs išeiti. Dėdė pažadintas iš ten išėjo ir grįžo pas Pomponijaną ir kitus, kurie jau seniai nemiegojo. Kartu pasitaria ar likti pastate, ar išeiti į atvirą vietą. Nes nuo dažnų ir stiprių smūgių namai svyravo ir atrodė tarsi išjudinti iš savo vietos svirdavo tai į vieną, tai į kitą pusę, tai vėl atsiteisdavo. Po atviru dangumi vėl buvo baisu dėl lengvų, skylėtų pemzos gabalų kritimo: tačiau iš abiejų pavojų buvo pasirinktas pastarasis. Dėdei protas nugalėjo protą, o kitiems baimė – baimė. Ant galvų užsideda pagalves, jas pritvirtina atraižomis, tai buvo apsauga nuo krintančių akmenų. Kitur – dar diena, čia – naktis, tamsesnė ir gilesnė už visas kitas naktis, nors degė daug deglių ir įvairių žibintų. Nusprendė išeiti į krantą ir iš arti pasižiūrėti, ar galima išvykti jūra, kuri vis dar buvo audringa ir priešiška. Ten dėdė atsigula ant ištiestos burės, porą kar-

tų paprašo šalto vandens ir išgeria. Pagaliau liepsnos ir sieros kvapas, pranešantis apie artėjančią ugnį, kitus privertė bėgti, o jį privertė atsikelti. Atsirėmęs į du vergus pakilo, tačiau tučtuojau nugriuvo⁶⁷, kaip aš suprantu, dėl tirštesnio oro, užsikimšus kvėpavimo takams ir suspaudus gerklę, ji nuo gimimo buvo silpna, siaura ir dažnai skaudėjo. Kai grįžo dienos šviesa (o tai buvo trečią dieną nuo tos dienos, kai mačiau jį paskutinį kartą), buvo surastas jo kūnas, sveikas, nesužeistas, su tais drabužiais, kuriais buvo apsirengęs. Jis buvo labiau panašus į miegantį negu į mirusį. Tuo tarpu aš ir motina buvome Mizene. Bet tai nesusiję su pasakojimu, nes tu norėjai sužinoti ne ką kita, o apie jo mirtį. Dabar baigiu. Dar pridėsiu, kad viską aš papasakojau apie įvykius, kuriuose pats dalyvavau, ir apie kuriuos tučtuojau išgirdau, kai dar geriausiai žmonės prisimena. Tu atrinksi svarbiausius dalykus. Vienas dalykas yra laišką rašyti, kita – istoriją, vienas – draugui, kitas – visiems. Lik sveikas.

VII knyga, IV laiškas

Plinijus sveikina Pontijų⁶⁸.

Sakei, kad perskaitei mano vienuolikaskiemenius eilėraščius, klausai, kodėl aš pradėjau juos rašyti, žmogus, kaip tau atrodo, rimtas ir, kaip pats manau, nekvailas. Niekada (pradėsiu pasakoti nuo ankstesnių laikų) nebuvau svetimas poezijos menui, būdamas 14 metų sukūriau graikišką tragediją. Kokią, paklausi? Nebežinau; buvo vadinama tragedija. Vėliau, kai, grįždamas iš karinės tarnybos, dėl nepalankių vėjų užtrukau Ikarijoje⁶⁹, parašiau lotyniškų elegijų apie šią jūrą ir salą. Kadaisė

⁶⁷ Plinijus, kuris sirgo astma, tikriausiai, užduso, įkvėpęs sieros garų. Įtarimai, kad jis buvo nužudytas savo vergų, buvo atmesti, dėl kūno pozos „buvo labiau panašus į miegantį“.

⁶⁸ Pontijus Alifanas – Kipro prokonsulo sūnus.

⁶⁹ Sala tarp Delo ir Samo salų.

bandžiau rašyti ir epinę poemą, o dabar pirmą kartą parašiau vienuolikos skiemenų eilutėmis eilėraščių, o jie buvo sukurti dėl vienos priežasties. Laurento dvare buvo skaitomos Azinijaus Galo knygos⁷⁰; jis lygino savo tėvą su Ciceronu⁷¹, taip pat tuo metu pasitaikė perskaityti ir Cicerono epigramą apie jo tarną Tironą. Paskui, kai vidurdienį (mat tuomet buvo vasara)⁷² nuėjau miegoti, bet miegas manęs neėmė, pradėjau galvoti, kad įžymūs oratoriai šį užsiėmimą laikė džiuginančiu ir garbingu. Susikauptau ir sau pačiam netikėtai per trumpą laiką sukūriau šias eiles apie tai, kas paskatino mane rašyti:

Kai skaičiau Galo knygas, kuriose jis išdrišo tėvui,
pamiršęs Ciceroną, įteikti pergalės dovaną ir šlovę,
suradau Cicerono žaismingą pajuokavimą, pasižymintį
tokiu pat talentu, kaip ir rimti jo veikalai, jis parodė, kad
žymių vyrų sielos džiaugiasi sąmoju ir dideliu bei įvairiu
linksmumu. Mat skundžiasi, kad Tironas, suklaidinęs mažai
pamyluotą mylimąjį, naktį atsiėmė privalomus malonumus. Aš,
perskaitęs tai, sakau: „Kodėl mes slepiame meilę, baikštūs
nieko nerodome, žinau Tirono klastą, Tirono apgaulingas
viliones ir paslaptis, dėl kurių užsidega naujos liepsnos.

⁷⁰ Apie šį dvarą plačiau II, 17.

⁷¹ Azinijus Galas, lygindamas savo tėvo ir Cicerono oratorinį stilių, išskiria savo tėvo gabumus, o ne Cicerono. Vėliau Klaudijus, būsimasis imperatorius, parašė knygą, kurioje apgynė Ciceroną.

⁷² Popietinis miegas buvo labai svarbus romėnams.

Perėjau prie elegijų, jas irgi sukūriau taip greitai, jog tas lengvumas sugadino mane, tad pridėjau prie jų dar kitų [elegijų]. Paskui, grįžęs į miestą, perskaičiau bičiuliams. Jiems patiko. Vėliau pabandžiau kurti kitais metrais, jei kada pasitaikydavo poilsio minutė, dažniausiai kelionėje. Dar vėliau, sekdamas kitų pavyzdžiais, išleidau atskirą eilėraščių, parašytų vienuolikos skiemenų strofomis, knygą, ir to nesigailiu, jie yra skaitomi, perrašomi, dainuojami net ir graikų, kuriuos meilė šiai knygai išmokė lotynų kalbos, pritardami tai kitara, tai lyra. Bet kodėl aš taip didžiuojuosi? Nors poetams leidžiama šėlti⁷³: tačiau ne apie savo nuomonę kalbu, bet apie kitų, kurie arba teisingai sprendžia, arba klysta, bet mane tai džiugina. Vieno prašau, kad ateities kartos taip pat arba klystų, arba teisingai spręstų. Lik sveikas.

VII knyga, IX laiškas

Plinijus sveikina Fuską⁷⁴.

Klausy, kuo tau poilsio metu, kuriuo tu jau seniai mėgaujiesi, reikia užsiimti; manyčiau, kad turi dirbti. Pirmiausia naudinga yra, kaip daugelis pataria, versti arba iš graikų į lotynų kalbą, arba iš lotynų – į graikų kalbą⁷⁵: toks užsiėmimas yra geras siekiant vartojamų žodžių tikslumo ir aiškumo, figūrų gausos, dėstymo galios, be to, imituoju geriausius autorius ir išsivysto panašūs gebėjimai, ir tai, ko nepastebėjo skaitytojas, negali pasprukti nuo vertėjo. Šitaip atsiranda ir išmanymas, ir teisingas sprendimas. Niekas nesukliudys tai, ką perskaitei ir kaip esmę ir turinį suvokei, parašyti pačiam, tarsi būtum autoriaus varžovas, palyginti ir uoliai apmąstyti, ką tu, o ką jis pa-

⁷³ Plg. Hor.

⁷⁴ Fuskas – Fusko Salinatoro, Azijos prokonsulo sūnus, Plinijaus mokinys, konsulas 118 m. po Kr.

⁷⁵ Kvintilijanas rekomenduoja versti iš graikų kalbos į lotynų, pateikdamas Kraso, Cicerono < mesalos pavyzdžių.

rašė tinkamiau. Didelis sveikinimas, jei šis tas geriau tau, didelė gėda, jei viskas geriau jam. Leidžiama kartais pasirinkti pačius reikšmingiausius pavyzdžius ir su jais varžytis. Ši kova yra drąši, bet neįžūli, mat yra slapta: mes matome, kad daugelis ėmėsi šios kovos, pasiekdami didelę šlovę, ir, neatsisakę vilties, pralenkė tuos, kuriuos laikė vertus pamėgdžioti. Galėsi tai, ką pasakei ir pamiršai, vėl apsvaryti, daug ką prisiminti, daug ką nutylėti, vienus dalykus įterpti, kitus – išbraukti. Tai padaryti sunku ir labai nuobodu, bet dėl sunkumo yra naudinga: apširsi, atgausi ankstesnę prarastą užsidegimą, pagaliau pridėsi naujų dalių prie jau užbaigto veikalo, nesuardęs ankstesnės visumos. Žinau, kad teiki pirmenybę iškalbos menui, tačiau nepatarčiau tau kalbant taip dažnai polemizuoti. Mat kaip žemės yra atnaujinamos įvairiomis ir keičiamomis sėklomis, taip ir mūsų protas atnaujinamas mąstymu tai apie vieną dalyką, tai apie kitą. Noriu, kad tu kartais užsiimtum ir istorinių įvykių aprašinėjimu, noriu, kad uoliau rašytum laiškus. Nes dažnai į kalbas yra būtina įtraukti ne tik istorinius, bet ir poetinius aprašymus, o iš laiškų mokomės aiškaus ir glausto kalbėjimo. Leidžiama papramogauti ir eilėraščiais, aš nekalbu apie ištisą ir ilgą (mat tokį įmanoma sukurti tik turint laiko), bet sąmojingą ir trumpą, kuris deramai atitraukia nuo rūpesčių ir darbų. Jis vadinamas žaidimu⁷⁶, bet šis žaidimas pelno kartais ne mažiau šlovės, negu rimti darbai; todėl, kodėl nepaskatinti tavęs eilėmis prie eilių:

Kaip pagirtume vašką, jeigu minkštas ir paklūstantis jis sektų
Miklių rankų judesius ir lieptas sukurtų jam skirtą atvaizdą.

⁷⁶ Apie laiškų rašymą, kaip apie žaidimą, Plinijus kalba ir kituose laiškuose. Pvz., IV. 27.3, V.3.1–4. Apie tą patį kalba ir Katulas I, 2; Marcialis IV, 49, 2; Tacitas „*Dialogas apie oratorius*“ 10, 4.

Tai pavaizduotų Marsą ir skaisčią Minervą,
Tai Veneros pavaizduotų, tai jos sūnaus:
Kaip šventos versmės ne tik liepsnas užlieja,
Bet dažnai ir džiugina gėles bei pavasario pievas.

Taip dera žmonių protą kreipti ir vesti per laisvuosius

Menus, protingai jį išjudinant.

Taigi žymūs oratoriai ir įžymūs vyrai taip arba lavinosi, arba džiugino, tiesą sakant, ir džiugino, ir lavinosi. Nes yra stebėtina, kaip šių kūrinėlių dėka siela ir įsitempia ir atsipalaiduoja. Jie išreiškia meilę, neapykantą, pyktį, gailestį, sąmojingumą, pagaliau viską, kas atsitinka gyvenime, forume bei teisme. Juose slypi, kaip ir kituose eilėraščiuose, tokia pat nauda, o pašalinę metrų būtinybę, džiaugiamės proziška kalba ir mieliau ja rašome, palyginimas parodo, kad ji yra lengvesnė. Taigi gavai galbūt daugiau negu prašei, tačiau kai ką praleidau: nepasakiau, ką, manyčiau, reikia skaityti, nors pasakiau, kai kalbėjau, ką reikia rašyti. Prisimink, kad visus autorius reikia kruopščiai atrinkti. Sakoma, kad reikia skaityti ne daug, bet gerus autorius. Kokie yra tie autoriai, yra žinoma ir patikrinta, todėl ir nereikia įrodinėti. Antra vertus, aš pernelyg praplėčiau laišką, patardamas tau, kuo tu turi užsiimti, kad atėmiau tavo užsiėmimų laiką. Kodėl gi tau nepaimti lenteles į rankas ir ką nors ant jų neparašyti, remiantis mano patarimais, arba tai, ką tu pradėjai, pabaigti. Lik sveikas.

VII knyga, XX laiškas
Plinijus sveikina Tacitą.

Perskaičiau tavo knygą⁷⁷ ir kruopščiai, kiek galėjau, pažymėjau, ką reikia pakeisti ir ką, ma-

⁷⁷ Neaišku, apie kokią knygą kalbama. Vieni tyrinėtojai mano, kad tai „Dialogas apie oratorius“, kiti – kokia nors „Istorijos“ dalis.

nyčiau, reikia išbraukti. Nes aš įpratau kalbėti tiesą, o tu – mielai ją išklausti. Mat niekas kantriau nepriima kritikos, kaip tie, kurie labiausiai nusipelnę pagyrimo. O dabar aš laukiu iš tavęs savo knygos su pastabomis. O kokie malonūs, kokie gražūs mainai! Kaip mane džiugina tai, kad, jei palikuonims mes rūpėsime, jie visada pasakos, kokioje santarvėje ir nepaprastai pasitikėdami mes gyvenome. Bus reta ir nuostabu, kad du žmonės to paties amžiaus ir beveik lygūs, užimantys tam tikrą vietą literatūroje (esu priverstas kalbėti taip kukliai apie tave, nes kartu kalbu ir apie save), vienas kito užsiėmimus puoselėjo. Juk būdamas jaunuolis, kai tu jau buvai įgijęs didelę šlovę, norėjau sekti paskui tave, troškau būti tau „ir tolimas, ir artimas“⁷⁸. Buvo daug žymiausių talentų, bet tu man (taip lėmė prigimties panašumas) atrodei labiausiai tinkamas sekti. Itin džiaugiuosi tuo, kad, jei kas kalba apie literatūrą, mus kartu įvardija ir kad apie tave kalbantys mane prisimena. Neutrūksta tokių žmonių, kurie teikia pirmenybę kitiems rašytojams, bet mus, nesvarbu, ką kokioje vietoje, sujungia: nes man pirmas tas, kuris arčiausiai tavęs. Net ir testamentuose, privalai pastebėti, jei testamentu autorius nė vienam iš mūsų artimesnis nebuvo, tiek pat, po lygiai, abu gaudame. Visa tai daro įtaką, kad mes karščiau mylėtume vienas kitą, mat užsiėmimų pobūdis, įpročiai, šlovė, pagaliau paskutinė žmonių valia gausybė ryšių mus suriša. Lik sveikas.

VII knyga, XXXIII laiškas

Plinijus sveikina Tacitą.

Pranašauju, ir mano spėjimas neapgauna manęs, kad tavo „Istorijos“ veikalai bus nemirtingi⁷⁹: dar labiau noriu, prisipažinsiu atvi-

⁷⁸ Plinijui Tacitas – rašytojo pavyzdys. O pati eilutė yra iš Vergilijaus „Eneidos“ (V, 320).

⁷⁹ Tacito veikalas „Istorija“ išliko tik dalimis, tai I–V knygos ir V knygos fragmentai. Juose pasakojama apie įvykius 69–70 m. po Kr.

rai, būti juose aprašytas. Nes jei mes įpratome rūpintis, kad mūsų išvaizda būtų įamžinta geriausio menininko, tai kodėl neturime norėti, kad mūsų darbų neaprašytų rašytojas arba šlovintojas, prilygstantis tau. Taigi pasakau, nors tu negalėtum šito nepastebėti, nes tai yra nurodyta dokumentuose⁸⁰, tačiau pasakau, kad labiau patikėtum, jog man bus malonu, jei mano poelgi, kurio reikšmė išaugo dėl jo pavojingumo, papuoštum savo talentu ir liudijimu. Senatas mane ir Herenijų Senecioną⁸¹ paskyrė Betikos provincijos gynėju prieš Bebijų Masą, o nuteisus Masą⁸², nusprendė, kad jo turtai būtų valstybės saugojami. Senecionas, sužinojęs, kad konsulai nori užsiimti ieškiniais⁸³, atvyko pas mane ir tarė: „koku sutarimu ištyrinėjome mums pavestą skundą, tokiu pačiu sutarimu turime prašyti, kad konsulai neleistų iššvaistyti turtų, kuriuos mes privalome saugoti“. Atsakiau: „kadangi esame senato paskirti gynėjai, išsiaiškink, gal mūsų pareiga jau yra atlikta, įvykdžius senato pavedimą“. O jis atsakė: „tu, kokią nori, tokią sau ribą ir nustatyt, nes glaudesnių ryšių su šia provincija neturi, išskyrus tavo neseniai suteiktą pagalbą: o aš ten gimiau ir buvau kvestoriumi“. Tuomet aš atsakiau: „jei tu tvirtai nusprendei ir viską apmąstei, būsiu su tavimi, nes, jei dėl to užkluptų kokia nors neapykanta, kad ji tektų ne tik tau vienam“. Atvykome pas konsulus, Senecionas sako, kas atsitiko; aš kažką pridėdu.

⁸⁰ Tacito veikalas, Plinijaus manymu, bus paremtas oficialiais dokumentais.

⁸¹ Senecionas buvo kilęs iš Betikos, buvo ten kvestoriumi, todėl, gerai žinodamas visus jos finansinius reikalus, nenorėjo, kad ji liktų apipildyta.

⁸² Apie Bebijos Masos teismą kalba ir Tacitas.

⁸³ Nuteisto Bebijos Masos nuosavybė buvo konfiskuota valstybės, kuri turėjo paskirstyti tas lėšas apipildyti provincijai. Bet tuo metu atsirado daug ieškinių nuo Masos kreditorių. Manoma, kad dalis ieškinių buvo falsifikuota Masos draugų, kurie norėjo išsaugoti jam dalį nuosavybės.

Vos tik mes nutilome, kai Masa, skųsdamasis, kad Senecionas elgiasi ne kaip doras gynėjas, bet kaip iniršęs priešas, reikalauja apkaltinti jį nesąžiningumu. Visi sustingo iš baimės, o aš sakau: „bijau, žymiausieji konsulai, kad Masa savo tylėjimu neapkaltintų manęs pritarimu kaltinamajam, mat nereikalauja ir manęs apkaltinti“. Šių mano žodžių pasakymas tučtuojau buvo įsidėmėtas ir vėliau dažnai kartojamas kaip pagyrimas. O dieviškasis Nerva⁸⁴ (nes ir privačiame gyvenime, kai dar

neužėmė jokio valdžios posto, jis labai paisė padorumo visuomeninėje veikloje), atsiuntęs man labai rimtą laišką, pasveikino ne tik mane, bet ir laikotarpį, kuriam pasisekė pamatyti pavyzdį (taip ir parašė), prilygstantį seniesiems laikams. Visus šiuos įvykius, kad ir kokie jie būtų, tu padarysi įžymesnius ir didesnius: nors aš neprašau, kad tu pagražintum tai, kas įvyko. Nes istorija neturi peržengti tiesos ribų ir garbingiems poelgiams pakanka tiesos. Lik sveikas.

*Versta iš C. Plini Caecili Secundi Epistularum Libri novem. Recognovit
Henricus Keli, Lipsiae: Teubneri, 1896.*

Vertė Anna Maciūnienė

⁸⁴ Nerva tuo metu buvo tremtyje, Tarente.